

## LAQAB VA TAXALLUSLARNING USLUBIY-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

**Muhiddinova Xosiyat Bahriddin qizi,**

*Buxoro davlat universiteti filologiya fakulteti Lingvistika (o'zbek tili) yo'nalishi  
1-bosqich magistranti*

**Annotatsiya:** Mazkur tezisda O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" romanida laqab va taxalluslarning uslubiy-semantik xususiyatlari masalasi ko'rib chiqiladi. Asarda, xususan "Qora amma" laqabi misolida, laqablarning ko'p qatlamli semantik yuklamasi (tashqi ko'rinish, ichki ruhiyat, urush fojeasi ramzi), uslubiy funksiyalari (xalqona nutq, stilistik kontrast, obraz yaratish) va milliy-madaniy jihatlarini ochib beriladi. Tadqiqot laqab va taxalluslar orqali yozuvchining til mahoratini, qahramonlarni individuallashtirish va urush mavzusini bir tartibda ifodalash vositalarini ko'rsatadi. Natijada, laqablar oddiy nomlash vositasi bo'lib qolmay, balki asarning badiiy chuqurligi va realistik kuchini oshiruvchi muhim badiiy qurol ekanligi dalillanadi.


**Kalit so'zlar:** laqab, taxallus, uslubiy-semantik xususiyatlar, O'tkir Hoshimov, "Ikki eshik orasi", "Qora amma", semantik ko'p qatlamlilik, milliy kolorit, obraz yaratish, urush mavzusi

## STYLISTIC AND SEMANTIC FEATURES OF NICKNAMES AND PSEUDONYMS

**Abstract:** This thesis analyzes the stylistic and semantic features of nicknames and pseudonyms in O'tkir Hoshimov's novel "Ikki eshik orasi". Focusing on the example of the nickname "Qora amma", the study reveals their multi-layered semantic load (external appearance, inner experiences, symbol of war tragedy), stylistic functions (folk speech, stylistic contrast, character creation) and national-cultural aspects. The research demonstrates the writer's linguistic mastery in individualizing characters and deeply expressing the theme of war through nicknames and pseudonyms. As a result, nicknames are proved to be not merely naming tools but powerful artistic devices that enhance the novel's artistic depth and realistic power.

**Keywords:** nickname, pseudonym, stylistic-semantic features, O'tkir Hoshimov, "Ikki eshik orasi", "Qora amma", semantic multilayeredness, national color, character creation, war theme


O'tkir Hoshimovning "Ikki eshik orasi" romanida laqab va taxalluslar badiiy matnning eng muhim uslubiy-semantik vositalaridan biri sifatida ifodalanib, qahramonlarning nafaqat tashqi ko'rinishi va xulq-atvorini, balki ichki dunyosini, ijtimoiy-psixologik holatini, urush fojiasining inson taqdirida qoldirgan chuqur izini ham ixcham va ta'sirli tarzda yoritib beradi. Yozuvchi laqablardan oddiy nomlash vositasi sifatida emas, balki obraz yaratishning kuchli



badiiy mexanizmi sifatida foydalanadi. Bu vosita asarning realistik uslubini kuchaytirib, urush davri o‘zbek qishlog‘i hayotining jonli, milliy ruh bilan to‘la manzarasini yaratishga xizmat qiladi. Eng yorqin va markaziy misol – “Qora amma” laqabi bo‘lib, u butun roman kompozitsiyasining ruhiy va semantik markaziga aylanadi. Laqab bir tomondan qahramonning tashqi qiyofasini (kichkina, dum-dumaloq, doim qora nimcha kiyib yuradigan, hatto yozda ham qora kiyimda) aniq belgilasa, ikkinchi tomondan uning butun hayotini qamrab olgan qorong‘u taqdir, doimiy mung, yo‘qotish azobi va ona qalbining yara-betlarini ramziy tarzda mujassam etadi. “Qora” so‘zi o‘zbek tilida nafaqat rang ma’nosini, balki qayg‘u, motam, qismatning qorong‘uligi, umidsiz kutish va cheksiz sabr kabi ko‘p qatlamli konnotativ ma’nolarni ham bildiradi. Shu tariqa bitta laqab orqali muallif qahramonning tipik xususiyatlarini – bardosh, jafokashlik, ona mehr-muhabbati va matonatni – bir so‘z bilan gavalantiradi va o‘quvchida tezkor, chuqur assotsiativ tasavvur uyg‘otadi.

Uslubiy jihatdan “Qora amma” laqabi xalqona, og‘zaki nutq uslubida qo‘llanilgan bo‘lib, asarga milliy kolorit va tiriklik bag‘ishlaydi. Roman dialoglarida bu laqab “Qora amma!”, “Qora ammam!”, “Qora ammamni ko‘rdim” shaklida ishlatilib, qahramonlar nutqini tabiiy va hayotiy qiladi. Masalan, Muzaffar bola tilidan: “Ammam xuddi ko‘ptokka o‘xshaydi. Kichkina, dum-dumaloq. Tag‘in yozdayam qora nimcha kiyib yuradi” degan tasvir laqabning vizual va emotsional kuchini yanada oshiradi. Muallif nutqida esa laqab chuqurroq ramziy ma’noga ega bo‘lib, stilistik kontrast hosil qiladi: oddiy xalq nutqi bilan adabiy tilning uyg‘unligi asarni o‘quvchiga yaqinlashtiradi va realistik effektini kuchaytiradi. Bundan tashqari, laqab qahramonning ijtimoiy-psixologik holatini ham belgilaydi. “Qora amma” – urush yillaridagi o‘zbek onalarining umumlashtirilgan, tipik obrazidir: olti farzandini yo‘qotib, yolg‘iz Kimsanini “yer-u ko‘kka ishonmasdan” katta qilgan, urush boshlangach uni frontga kuzatgan, ammo o‘g‘li qaytmagan, yillar o‘tsa-da unga a‘za ochmagan, Robiyani o‘z qizidek asragan mehribon, soda, bardoshli va jafokash ona. Laqab orqali muallif bir qahramon timsolida butun bir avlodning fojeasini – urushning front ortidagi oilalarga yetkazgan dahshatli ta’sirini ochib beradi.

Semantik ko‘p qatlamlilik “Qora amma” laqabining eng muhim xususiyatlaridan biridir. Laqabda kundalik hayotiy belgi (tashqi ko‘rinish – qora kiyim, dum-dumaloq qomat) bilan birga urushning inson taqdiriga qoldirgan chuqur izi (o‘g‘ilni yo‘qotish, yolg‘izlik, umidsiz kutish, matonat) mujassam etilgan. Bu ko‘p qatlamlilik asarning badiiy chuqurligini oshiradi: bir tomondan laqab oddiy, xalqona nomlash vositasi bo‘lib ko‘rinsa, ikkinchi tomondan u ramziy ma’noga ega bo‘lib, urush mavzusining umuminsoniy pafosini ifodalaydi. Masalan, Qora ammaning monologi yoki haykal oldidagi sahnada laqabning semantik yuklamasi yanada kuchayadi: “Jon bolam jonim bolam, Olloga topshirdim sani, Ohimga Ollo yetmadi, Tuproqqa topshirdim sani” degan motam qo‘shig‘i laqabning qayg‘u ramzi sifatidagi ma’nosini yanada teranlashtiradi. Shu bilan birga, laqab o‘zbek xalqining an’anaviy nomlash tizimi bilan uzviy bog‘liq: xalq orasida tashqi ko‘rinishga (qora kiyim), xarakterga (jafokashlik) yoki hayotiy voqeaga (urushdagi yo‘qotish) asoslangan taxallus berish odati asarga milliy-madaniy kolorit bag‘ishlaydi va uni etnografik jihatdan ham qimmatli qiladi.



Laqab va taxalluslarning badiiy matndagi funksiyasi nafaqat individual obrazlarni yaratishda, balki butun asar kompozitsiyasini bog‘lashda ham muhimdir. Ular qahramonlar nutqini individuallashtirish vositasi sifatida ishlaydi: bolalar nutqida sodda va samimiy (“Qora ammam!”), keksalar nutqida esa maqol va iborali bo‘lib, personajlarni psixologik jihatdan chuqurlashtiradi. Roman dialoglarida laqablar tabiiy ravishda oqib kirib, stilistik kontrast hosil qiladi va asarni xalq og‘zaki ijodiga yaqinlashtiradi. Natijada, O‘tkir Hoshimov laqab va taxalluslar orqali tilning imkoniyatlarini maksimal darajada ishlatib, oddiy ko‘rinishdagi so‘zlar bilan chuqur badiiy ta’sirga erishadi. Bu usul yozuvchining til mahoratini yorqin namoyon etadi: u laqablarni nafaqat realizm vositasi, balki urushning inson hayotiga yetkazgan fojeaviy ta’sirini, oila va jamiyatdagi insoniy munosabatlarni, sabr va matonatni teran ifodalashning kuchli ramzi sifatida qo‘llaydi.

Xulosa qilib aytganda, “Ikki eshik orasi” romanida laqab va taxalluslarning uslubiy-semantik xususiyatlari O‘tkir Hoshimovning badiiy mahoratini eng yuqori darajada ko‘rsatadi. Ular qahramonlarni individuallashtirish, obrazlarni chuqurlashtirish, milliy ruhni saqlash va urush mavzusini teran ochishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ayniqsa, “Qora amma” laqabi bitta so‘z bilan butun bir fojeaviy taqdirni, urushning oilaga yetkazgan jarohatini va o‘zbek onasining cheksiz matonatini ifodalashi bilan asarning eng muvaffaqiyatli badiiy topilmalaridan biri hisoblanadi. Shu tariqa laqab va taxalluslar nafaqat tilning jonli vositasi, balki asarning umuminsoniy g‘oyasini – tinchlikka rahna solgan urushning inson ruhiyatiga yetkazgan dahshatini – ochib beruvchi kuchli badiiy qurolga aylanadi.

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hoshimov, O‘. (2018). Ikki eshik orasi [Roman]. Toshkent: Sharq nashriyoti.
2. Hoshimov, O‘. (1985). Ikki eshik orasi. Toshkent: Yosh Gvardiya (birinchi nashr).
3. Qosimboyeva, S. N. M. (2022). “Ikki eshik orasi” romanida milliy ruhning poetik takomili. Ilmiy tadqiqotlar jurnali.
4. Karimov, S. A. (2012). O‘zbek tilining grammatik stilistikasi masalalari [Ma’ruzalar matni]. Samarqand: Samarqand davlat universiteti.
5. Wikipedia. (2024). Ikki eshik orasi (O‘tkir Hoshimov). [https://uz.wikipedia.org/wiki/Ikki\\_eshik\\_orasi](https://uz.wikipedia.org/wiki/Ikki_eshik_orasi)